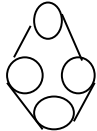

**UNITING CHURCH IN AUSTRALIA: LOTU COKOVATATI KO E OSITERELIA
KONIFEREDI NI VITI: VAVAKOSO LOTU RARABA**

Sepiteba 30, 2018: Na Siga ni Turaga ni Penitiko 18 [Pentecost 18]: Nodai naki meda veikilai dina sara [bonding-gathering and knowing each other-Base 1], me vakatorocaketaki ka vakavoui na noda bula vakayalo. Affirmation-sharing our spiritual journeys-Base 2] kei na noda cakacakataka se vakadewataka na veika eda sa rawata [caring/sharing-Base 3]. Sa vaka na qito na Baseball ka va na kena i cegucegu; e tolu na naki ni noda veitokani. Ni rawa kece eda sa rawata e dua na kai ka eda sa yacova nai naki ni qito se veitokani [Home Base].

NODA VEIKILAI

Me vakayacori e dua na porokaramu ka rawa ni vukea na noda veikilai vinaka. Eda soqoni, lululu, veitalanoa ka veiwasei talanoa. Tekivu na soqo ena gunu ti se qai vakayacori ni oti na vuli. Me dau qarauni na vakayagataki ni sevusevu me kua ni vakadaroya na mai lotu ena Siga Tabu kei na nomu cakacaka

NODA BULA VAKAYALO

1. Ena macawa oqo Sepiteba 30, 2018 eda goleva kina na:

A: Ai Vakamacala baleta nai Vola nei Esiteri: I. E rua nai vola erau vola e rua na marama se soli se vakayacataki veirau na marama: Ruci kei Esiteri: Ni bera nida goleva na veitikina sa digitaki, meda raica mada nai vola: 1. E nai VT VakaIperiu e wase ga vakatolu ka dikeva vakavinaka na kenai tuvatuva: Matai: Na Lawa [Penteteuch-lima nai vola nei Mosese]: Vakatekivu, Lako Yani, V/Soro, T/Lekutu, Vakarua, Rua: na Parofita: Parofita Taumada [Former Prophets]: Josua, Dauveilewai, Samuela, Tui, [Latter Prophets]: Aisea, Jeremaia, Isikeli, Osea, Joeli, Emosi, Opetaiia, Jona, Maika, Neumi, Apakuki, Sefanaia, Akeai, Sakaraia kei Malakai. Tolu: nai Vola [Writings], Same, Jope, Vosa Vakaibalebale, Ruci, Serei Solomone, Dauvunau, Lelei Jeremaia, Esiteri, Taniela, Esera, Nemaia kei na 1,2 Veigauna. E duidui sara mai nai VT Vakaviti, ka ni muria ga na kena vakavavalagi. Era sega ni tuva ena veitarataravi ni veika a yaco ena veigauna, ia eda qai vaqara ga me vaka na Esiteri erau gauna vata kei Nemaia kei Taniela se ko Esiteri e tiko enai wasewase 'Tolu' enai VT vakaIperiu ka taravi Esera/Nemaia ni bera na Veigauna 1-2 me muria ga na vei ka yaco ena veigauna [chronological/ historical]. 2. Oqo na gauna ni tiko bobula mai Papiloni [586-538 BC/BCE]. Erau to vakaivalu ko Mitia [Medes] kei Peresia [Persia] ka vakadrukai Papiloni [rauta na 550]. Sa tui e liu ko Taraiasi [Darius] na Metia, qai tui tarava ko Easuerosi [Ahasuerus or Xerxes I]. Ko

Taniela [se Pelitiasari, na yacana vakaPapiloni, raica na Taniela 4:8, 19] a yaco me liutaka na vanua ko Papiloni [Prime Minister]. Ko Esiteri [yacana vakaPapiloni, ka yaca ni kalouvu yalewa ko Ishtar] na yacana vakaIperiu ko Etasa [Hadassah], raica na Esiteri 2:7. Ko Moatekai ka yaco talega me liutaka na vanua [Prime Minister] vakataki Taniela [Papiloni] kei Josefa ena gauna ni tiko bobula, mai Ijipita, e liu sara 1800BC/BCE...na gauna e nanumi ga?]. 3. E rua nai vola enai VTM e rau vola na marama, Ruci kei Esiteri. Dina ni taravi Nemaia na Esiteri, na veika e yaco e rairai ni bera na lesu nei Nemaia me laki tara na bai ni koro ko Jerusalemi [445?]. E nanumi ni a volai nai vola ena yabaki 470 BC/BCE, ko Esiteri a vakawati kei na tui ko Easuerosi ena 470 ni sa biu laivi ko Vasitai ena vuku ni nona talaidredre vua na tui. Nai vola ogo e via tautauvata ga kei nai vakarau ni volavola e kunei e nai vola nei Nemaia, ka ra mani nanuma kina eso na Dau ni ni VT ni rairai a vola talega ko Nemaia, ia sa daumaka me vagolei ga na vakavinavina vei Esiteri ena vuku ni vola ogo. 4. E tolu nai vola e volai ena gauna ni tiko bobula mai Papiloni, na Isikeli, Esiteri kei Taniela. 5. E nakiti me kua ni biu kina na yaca ni Kalou baleta ni sa tu na Lewa vakamatani me qaravi na tui se na nodra kalou, ia e sega ni rawa vei ira na Jiu na tikina ko ya [raica na Taniela kei na Vakatakila sa vunitaki nai talanoa dina ena so na vosa vakaibalebale [apocalyptic language]. Ia na kena volai nai vola, e vakayagataki kina na matuavosa na “acrostics” me vaka ena 1:20, 5:4, 5:13, 7:7, 7:5 [ena vosa vakaIperiu]e vica na kenai vakaraitaki:na vosa e volai vakanadaku se vakadodonu ga me vaka ogo: Jaire, imanueli, osana, vakabula, apa: na vosa Jiova e vunitaki ena veivosa cecere ka tukuna na Kalou ko Jiova. [E so na Dauni VT era dau vakadikeva na veivosa vakaoqo ka kauta mai e so nai balebale veivakurabuitaki ni VT...sa dusia ga ni levu na ka e nai VT e dodonu meda vulica, sa bera ga ni laurai!]. 6. Baleta ni matanitu vakoloni rabailevu, mai Idia ki Iciopea [1:1], era na duavata tikoga ke muri vinaka na lawa vakoloni. 7. Sa bibi vei ira na Jiu mera muria na Vunau e Tini kei na Lawa 613 [ka bulise vakuri tikoga ena veigauna] veitalia ga ni tu nai vakaro ni vanua e ra tiko kina, era dau sega ga ni muria. Ogo sara ga nai valavala e vakayacora ko Moatekai. Ogo nai kuri ni nodra sevaki ka ra vakalolomataki ena vanua liwa era bula kina na mata tamata na Iperiu, Isireli se Jiu. 8. Nai vola ogo e vakaraitaka vakavinaka nai vakarau ni bula mera bula kina vakaJiu ni ra tiko liwa. Me dei tikoga na nodra muria na nodra Kalou kei na kenai valavala. Sa laurai vinaka ga kina nai qaqalo ni veituberi kei na veimaroroi ni Kalou [raica na 4:14]. Sa laurai vakamatata talega na veikauwaitaki nei Moatekai na Jiu, ena nonai vakasala vei Esiteri kei na kena cakacakataki na nodra sereki ka vagalalataki na Jiu. 9. Sa laurai ga na qaqalo ni liga ni Kalou me vakadaroya na nodra vakamatei na Jiu, ke a yaco na lewa nei Emani ke sega ko Esiteri. Me curu mada ga e ke na nodra dau vakananuma na Jiu na Purimi [Festival of

Purim], nai vakananumi ni:nona veivakabulai na Kalou me vakaga na Kanavata ni Lako Sivia, nai vakananumi ni nodra a sereli mai Ijipita. Ena yabaki oqo 2018, dau tekivu ena yakavi ki na mataka ena Feperueri 28-Maji 1 [14 Adar, na vula vaIperiu, 2019 Maji 20-21]. Sa dau: 1. Kana ni veilomani, takitaki ena veivale, 2. Nanumi ka soli loloma vei ira na dravudravua, 3. Nanumi lesu ni veivakabulai ni Kalou, 4. Wiliki nai vola nei Esiteri, vakabibi na nodra vakabulai mai na ligai Emani, 5. Masu ni vakavinavinaka ni kanavata. Na sasaga ni nodra vakarusai na Jiu sa ka makawa sara, eda raica enai VT, Fero, Eroti, ena veitaba yabaki sa oti, Hitler, ka tiko talega na sasaga ni so na matanitu ena gauna oqo me vakataki Iran, Iraq, oqo ko Pabiloni makawa. Baleta nida yacova na gauna e vakatokai na Feast of Tabernacles [Booths, Shelters] vakaIperiu ‘Sukkot’, ko ya ena macawa oqo 23-30 Sepiteba-7 na siga ni sogo ni marau, e levu na tamata Lotu VaKarisito era laki duavata kei ira na Jiu na tayabe ki na Vale ni Soro ki Jerusalem, e daidai sa vo ga na lalaga ka vakatokai na ‘Wailing Wall’. Na sukkot [sukoti se sukoci], na vakatunuloa ga se vale bolabola me tarova na katakata ni siga, se nai vakaruru [Vakatekivu 33:17; wilika talega na V/Soro 23:34-43; Sakaraia 14:16; Joni 7:37; ni vakayalotaki, na Kalou ga na ‘sukkot’ se na nodai Vakaruru. 10. Sa dei tu ga na Vosa ni Kalou:ni ra i valavalaca na Jiu era na totogitaki se vakavulici, ni ra talairawarawa era na vakalougatataki, ena yaco tiko ena veitaba yabaki kecega. Sa dua na lesoni vinaka meda vulica.

II. Esiteri 7:1-6, 9-10; 9:20-22: 7:1-6, 9-10: Sa sega ni ka vou na nona cati ira na Jiu ko Emani, o koya na kawa i Ekaki [I Samuela 15:1ff]. Nida lesu tale na nona tui ko Saula, e vakaroti koya ko Samuela me vakamatei Ekaki, na nodra tui na Amelakaiti. Ni sega ni vakayacora ko Saula, sa qai vakamatei Ekaki “ko Samuela ena mata i Jiova mai Kilikali” [I Samuela 15:33]. Sa tekivu e ke na nona cati ira na Jiu na kawai Ekaki, ka vaqara e dua na sala me vakarusai ira kina. Na tamata sei liuliu i naki ca me vakataki Emani, na kawa i Ekaki, ena sauti koya ga na nonai valavala ka ni “lutu na niu ka lutu ki vuna.” Na buturara ni veivakamatei e tara me kunati kina ko Moatekai sa qai vakaliligi kina ko koya. III. 9:20-22: Na kanavata, 2018, ena 28 Feperueri-Maji 1 nai ka 14 ni vula ko Eta [Adar: Feperueri-Maji, 30 na siga] mei vakananumi ni nodra vakabulai ka sereki na Jiu mai na nodra vakamatei mai vei Emani, na Kanavata ni Puri se Purimi [Festival of Purim], na gauna ni vakavinavinaka vua na Kalou ka vakabulai ira, nodra dausoli ka ni loloma vei ira na dravudravua [raica nai vakamacala e cake]. Sa salavata na vakasama oqo ena vakasama ni Kanavata ni Lako Sivia ka da sa taura vakayalo na Lotu vaKarisito me Vakayakavi ni Turaga ko Jisu, na veivakabulai levu ni Kalou e vuravura ena vuku i Jisu Karisito vei keda na tamata kecega.

B. Ai Vakamacala ni Same: *Sa dauvakayagataka vakalevu ko Jisu na Same ena nona vunau kei na nonai vakavuvuli, baleta ga ni sai vakarau ni nodra bula, ena nodra bula vakavuvale kei na lotu mera dau lagata se cavuta na Same. E 150 na Same era a vakasoqoni vata ena dua na gauna balavu, ka ra dau vakayagataka ena nodra: vakacaucautaka na Kalou, ena nodra vakavinavinaka Vua na Kalou, ena nodra tusanaka na nodra vakabauta, ena nodra tukuna na nodra vakanuinui, ena nodra dui rarawataka na tamata yadua na nodrai valavalaca, kei na Nona Dina tu ga na Kalou ni lomani ira ka dauvukei ira talega. Na uto ni Same sai koya na bibi ni nona vakararavi se vakabauta na Kalou na tamata yadua. Sa vinaka talega meda raica kina na nona tukuna vakadodonu na tamata na nona gagadre se cikecike Vua na Kalou. Na Same sa yaga ena draki ni bula kecega eda kila ka sotava na tamata, meda dauvakayagataka me yaga ki na noda bula ni vakabauta! II. Ena vuku ni noda dau taleitaka na Same, ena uasivi meda raica na kenai wasewase e 5 ka muria vinaka nai vola e lima nei Mosese sa vakatokai na Penitatuiki [Penteteuch-pente-5, teuch- vakaro se lawa]. Na veiwase sa dusia vakararaba ga na veikulutaga sa vakabibitaki ena veivola e lima. Sa kenai balebale ko ya ni Same: 1. Same 1-41 ena salavata kei Nai Vakatekivu [Genesis]. Me vaka ga na veibuli ni Kalou enai vakatekivu, na lutu ni tamata enai valavalaca, ka yalataki na veivueti ni Kalou. E levu na Same ogo e tukuni ni a vola ko Tevita ka sa vakaraitaka na nona vakalougatataki na tamata, nona lutu mai na liga ni Kalou, kei na nona vakabulai mai Vua na Kalou. 2. Same 42- 72, na Lako Yani [Exodus], ea vola ko Tevita me baleti Isireli, sa vakarusai ka vakavoui tale. Sa vakabulai Isireli na Kalou, ka sega ni yaga me vaqara tale edua na sala, mera rai ga Vua na Kalou, sai Koya ga na Sala mera vueti ka vakabulai kina. 3. Same 73-89 sa salavata kei na Vunau ni Soro [Leviticus], ea vola ko Esafa kei ira na nona kawa. Sa vakabibitaki kina na Vale ni Soro, na Nona lagilagi na Kalou, sa cecere ka kaukauwa. Sa na gole kina na tamata me vakabulai ka vakarokorokotaka na Yacana Tabu. 4. Same 90-106, Tiko mai na Lekutu [Numbers], era lewe levu era kainaki ni ra vola ka sa baleta na veiwekani nei Isireli kei na veimatani tu sa wavoliti koya kei na Nona lewa na Kalou na matanitu ko Isireli kei na veivanua kecega era sa vakarorogo ki na nona lewa. 5. Same 107-150 nai Vakaruva [Deuteronomy –deut -2, nomy-lawa] sa kainaki ni a vola ko Tevita ka vakabibitaki kina na Kalou kei na Nona Vosa. Sa levu kina na sere ni veivakacaucautaki, veivakarokorokotaki kei na vakavinavinakataki ni Kalou. E levu na Same ogo era sa volai me lagati ena soKalou, ka sa rawa meda vakayagataka talega meda lagata Vua na Kalou, se meda vola eso nai vakarau ni soKalou me salavata kei na veiSame ogo. 6. Mai nai Wasewase V ni Same 107-150 ka levu na Same ogo e vola ko Tevita. 6. Same 124: Sa levu na Same ni vakacaucautaka ka vakavinavinakataki na Kalou ena vuku ni nona Vosa. Sa Same ogo edau vakayagataki ena soKalou: lagati vakasere, serekali se same vua na Kalou.*

Same 124: Na nodra so-Kalou na Isireli sa dautekivu ena taro, “Ke sa sega ni totaki keda na Kalou? Na kenai sau: ‘ke ra na qai: a. ‘tilomi keda bulabula,’ b. ‘lucivi keda na wai,’ c. ‘drodrova na yaloda na wai levu,’ d. ‘rawai keda na batidra,’ e. coriti keda na dai... sa yacovi keda kina na leqa. Ia ni ‘sa totaki keda ko Jiova? Na kenai sau ena 8, “O Jiova na nodai vukevuke”:sa vagalalataki keda, vueti keda, sereki keda ka vakabulai keda. III. Ni da wilika na Same ogo sa dodonu me vakavinavinakataki ga na Kalou ena nona veisereki kei na nona veivakabulai. Sa Same vinaka ni vakarau ni vunau, me tarogi ga na taro ka qai saumi sara, me vakasama ni vunau.

C. Ai Vakamacala lekaleka me baleta nai vola nei Jemesa: *A vakamatei ko Jemesa na luvei Sepete, eda raica ena Cakacaka rauta na 41 ki na 44 AD/ACE [Cakacaka 12:2] ena vuku ni vakabauti Jisu; ai sevu ni mate [martyre]. Sa rawa meda vakadeitaka ni a vola ko Jemesa na*

taci Jisu, [I Koronica 15: 7] kai liuliu ni lotu mai Jerusalemi, ka volai ena 49 AD/ACE ni bera na Bose mai Jerusalemi 50 AD. Ko Jemesa e vakabibitaka ena nona dusia na mataqali lotu vakarairai ga ka duatani mai na lotu dina ena vakabauta, ka cakacakataki [2:18]. Oqo nai vakaraitaki ni dua nai vola e volai raraba vei ira na tamata lotu ka sega ni volai ena dua nai vavakoso me vakataka nai vola nei Paula. Sa vaka e dua nai vola [book] ka sega ni dua nai vola [letter] ka vakabibitaka nai vakasala me muri, ko ya me cakacakataki; me vaka ni vakabauta e cakacakataki. Nai vakasala sa matata ka coka sara ga na ka e gadrevi: 1. Ni ko dravudravua, kua ni yalolailai. 2. Kua ni soro koso ni sa vakatovolei nomu vakabauta. 3. Kua ni dau cudru vakatotolo, vosota ga. 4. Kua ni lomani ira se kauwaitaki ira ga vakalevu na vutuniyau ka beci ira na dravudravua. 5. Vakayacora na ka vinaka vei ira na tamata kecega. 6. Qarauna na yamemu, kua ni vakasabaliataka, qarauna talega nomu gagadre, vakatulewa vinaka kina. 7. Vakarorogo vua na Kalou ka vakararavi kina, ka vakayagataka nona vuku. 8. Qarauni iko se tarovi iko mai vei Vunica. 9. Kua ni dau tukutukuni iko. 10. Ni ko vutuniyau, lomani ira na dravudravua. 11. Mo dauvosota na veika dredre, mo dau loloma ka dau nanumi ira na tamata ni Kalou era vakaloloma. 12. Soqoni ira na qase ni lotu, vakayaloqataki ira na vakaloloma, lumuti ira na tauvimate ena waiwai ka masulaki ira ena yaca ni Turaga ko Jisu Karisito me vaka nodrai valavala na parofita.

C. Jemesa 5:13-20: I. Ke tiko na leqa na kenai wali na veimasulaki! Ni tu na marau, me ia ga na veivakacaucautaki Vua na Kalou ena laga sere. Ni tu na tauvimate? Mera soqoni na qase ni lotu, lumuti ira na tauvimate ena waiwai ena yaca i Jisu ka masu ena vakabauta. Ena mana na masu ni tamata vakabauta. Nai vakadinadina ga ni masu ena vakabautaka ka vakayacora ko Ilaijia, ni masu me kua ni tau na uca, a sega ni tau, ni masu me tau, sa tau na uca...a masu ena vakabauta. II. Sa rawa meda vakayacora na cakacaka oqo ni veivakabulai. Sa sega ni kenai balebale oqo ni da sega ni totaka na veiqaravi kei na vuku vakavuniwai, sa nodai tavi kece ga me da ia na veivakabulai ka meda veivukeitaka na nodra vakabula vakayago na tamata kei na nodra vakalesui vei Jisu. III. Nai Vavakoso lotu sa soro oti vei Jisu, sa dua nai vavakoso Daumasumasu, Dau Lagasere, Dau Veivakabulai, Dauveivakadodonutaki, Dauveivukevukei, Dauveilomani. Me vakaoqo roka sei rairai ni noda bula yadua ka dewa yani ki nai *vavakoso lotu se vavakoso lewe ni soro*, sega tale ni dua na kena roka tani. Ke sega ni laurai na veika oqori ena nodai vavakoso, sa dua ga nai soqosoqo ka sega ni veitokani vaKarisito. Sa vaka evei na roka sei vakatagedegede ni noda dui bula vakayalo ka sa kune se laurai talega ena bula ni nodai vavakoso?

D. Ai Vakamacala lekaleka me baleta nai vola se Kosipeli nei Marika: O cei ko Marika? E tolu na yacana: Marika [Marcus] na yacana vakaLatini [Roma], Joni se Jone [Johannan]- God has shown grace-Sa vakaraitaka

na Kalou nona loloma savu], na yacana vakaIperiu kei Kolobodatoluse [Colobodactoluse -stubby fingers-qaqalo lelevu ka lekaleka] na yacana vaKirisi. Na yaca Jone Marika e yaca vakayagataki vakalevu [common names] ka so na gauna e nai VT e vakayagataki ga e dua na yaca, Jone se Marika, ena yaga me vakuri tale na yacana baleta ga ni vica tiko na Joni se Marika se Joni Marika enai VT kei na i tukutuku ni lotu taumada. Ko ira na DauniVT e duidui na nodra i vakamacala me baleta na yaca Jone Marika. Baleta ni dau kacivi ena yacana vakaRoma Marika, e rairai e dua e toka vinaka. Eda kila ga ni dua na vale levu nei tinana ko Meri e Jerusalemi era dau soqo kina ko Jisu kei na nona tisaipeli kei ira na vakabauta. [Na cauravou a tomani Jisu kei iratou na tisaipeli ki Kecisemani [Marka 14:51,52] e dreti laivi vua nai tutuvi ka ni luvaiwale tu...e rairai e dua ga e yadra cecekala mai me tiko ga ena gauna ni masumasu ka rogoca tiko na masu nei Jisu niratou a moce na tisaipeli, e rairai eratou lako mai nona vale ko Jisu kei na nona tisaipeli]. Ko ira na lewe 120 era a tiko ena dua na vale levu, na vale a ceguvi iratou kina ko Jisu ena Yalo Tabu [Joni 20], se e a sovaraki kina na Yalo Tabu [Cakacaka 2:1ff]; na vale ni soqo ni sa tucake tale mai na mate ka rairai kina ko Jisu. Sa rairai o koya ga na vale oqo nei Meri kei Jone Kolobodatoluse Marika. A vola ko Joni Marika [Cakacaka 12:12, 13:13] nai tokani nei Panapasa kei Paula. Dina ga ni rau a veileti kina ko Panapasa kei Paula, e muri sai tokani nei Paula, ni a vesu tu mai Roma [Kolosa 4:10; Filimoni 24; 2 Timoci 4:11]. A volai mai Roma ena loma ni 55-65 AD/ACE kai matai ni Kosipeli a volai. Sa macala ni a tu eso nai tukutuku volai enai vavakoso lotu ka ra vakayagataka me dauwiliki ena gauna ni soKalou' ka vakayacani vakaJamani me 'Q'. Nai vurevure oqo e vakayagataka ko Marika kei iratou na vo ni Kosipeli ka dauvakatokai me 'Vurevure Q' [Q Source-Q mai na vosa vaka Jamani -German-Quelle or Source, nai Vurevure] vei ira na Daunivola Tabu. Sa kenai balebale ni rau tautauri ko Maciu kei Luke mai vei Marika kei na Q. E muri ga sa nanumi ni a kauta mai vei Pita e vuqa nonai tukutuku [I Pita 5:13]. Dua tale na kenai vakamacala: baleta ni a volai mai Roma, e nanumi ni vu ni tukutuku nei Marika ko Pita, nai tokani ka tisaipeli nei Jisu. E a nanumi taumada me vakatokai ga me Kosipeli nei Pita. E vica nai tukutuku me baleti Pita, vakauasivi nona malumalumu, me vaka na 'Lako tani ki dakuqu, Setani...' [8:33]. Ko iratou na vo ni Kosipeli eratou tautauri mai vei Marika, ia ko Marika e levu taudua na caka mana nei Jisu e vola. Ko Maciu e vola na bibi ni nona vakatutusa ko Pita, Maciu 16 me baleta ni ko Jisu na Karisito, na Luve ni Kalou. Sa okati eke na vakasama e rogo mai vei Jisu ka tu kina ko Pita: 'ena dela ni vatu oqo au na tara kina nai soqosoqo lewe ni lotu.' Ko Jisu e dusi koya ga se dusi Pita? [E duidui na vakadewa ni tikina oqo mai na Lotu Katolika vakaRoma kei keda na veimatalotu eso [Protestant churches]. O Pita e a sota ga kei Jisu mai na nona veipapitaisotaki ko Joni; a papitaiso talega kina ko Pita. Mai na Joritani ga e tekivu kina na Kosipeli nei Marika, na vanua ga ka tekivu kina ko Pita. E sega enai vola nei Marika na i tutuktuku ni sucu nei Jisu se na nona gauna ni gone, ia sa tekivu sara ena nona tukuna na Matanitu ni Kalou ka laki tini ena kauveilatai. Nai tinitini ni vola ena wase 16 e veiletitaki vakalevu, e tolu na kena nanuma: 1. Yala ga ena 16:1-8 ena dua nai yatuvoa ka sega ni vakaoti baleta ni tini botoilevu ga ena vosa 'afraid of...' rerevaka...' sa qai tini vinaka e muri vei ira eso me vaka e volai 'niratou sa rere'. 2. Vakuri ena 16:9-20 ka sa matata vinaka ni kau mai na veivakasama oqo e muri sara me taucoko kina na vakasama me vaka na vo ni Kosipeli, ko ya me tini ena tucake tale, na qaqa ni sa rairai veiratou na tisaipeli, na nona kaucake ki lomalagi, na yalataki ni nona na lesu tale mai kei na nodratou talai me tukuna nai Tukutuku Vinaka ni veivakabulai. 3. Ka tolu ni otioti, e vakuria ga na tikina e 8, ena 9 kei na 10 me vaka oqo: 'Eratou sa lako yani vakatotolo na marama ka tukutuku vei Pita kei iratou nonai tokani na vuku ni veika sa yaco. Sa oti koya, sa talai iratou na nona tisaipeli ko Jisu ki na tokalau kei na ra me tukuna nai tukutuku tawa mudu ka savasava mera rogoca na tamata ka vakabulai kina ka tawa mudu'. Baleta ni vakaooqo na kenai tinitini, eso na vakavakatu e lako mai: 1. Ni sega ni vinakata ko Pita me dusi ni taleitaki koya taudua ga ko Jisu [favour] ka tukuni na veika baleti koya me vaka ni a rairai taudua ga vua ko Jisu [IKoronica 15], e a dresuka laivi. 2. E so na daunivola Tabu era nanuma ni a rairai a kama ena kama levu mai Roma ena gauna nei Niro nai tinitini vola oqo wase 16:9 ka lako yani, e muri ga sa qai vakacurumi na kenai tinitini e rua e cake. Oqori e so ga na vakasama ena veigauna. Eda sa vakadeitaka ga ni ko iratou na vo ni Kosipeli eratou tautauri mai vei Marika, ia ko Marika e levu taudua na caka mana nei Jisu e vola. E sega ni vakabibitaka ko Marika nai vakamacala se nai vakavuvuli nei Jisu, ia sa levu ga nona vakabibitaka na cakacaka ni veivakabulai nei Jisu. Nai naki levu ga ni Kosipeli nei Marika me tukuna se ko cei oqo ko Jisu, bibi na nona cakacaka ka vica ga na nonai vakavuvuli me vaka eda raica ena wase 13. Ko Jisu a lako mai me veivakabulai ka solia nona bula ena vukuda na lewe vuqa [10:45].

D. Marika 9:38-50: I. Meda wasea vakarua na veitikina oqo: 38-41 me baleta na vakayagataki ni yacai Jisu [raica na Luke 9:49-50]; na 42-50 me baleta na veitemaki eso [raica na Maciu 18:6-9; Luke 17:1-2]. Na 38-41: Ko iratou na tisaipeli eratou kauwaitaka vakalevu nai tutu vakatisaipeli dina nei Jisu, ka

sega so ni bibi na cakacaka ni veivakabulai sa qaravi rawa mai vei ira eso ka ra sega ni mai muri Jisu se salavata kei Jisu vakataki iratou. Na vuna ga e vaka kina oqo na nodratou vakasama na tisaipeli, [ka rawa ni noda vakasama talega]: a. sega ni ratou i lawalawa vata se duatani na mata lotu; b. na veiqaravi oqo sa rauti iratou ga baleta ni ratou veikilai vinaka; c. na cakacaka oqo se veiqaravi oqo e dua ga na kenai valavala ka dredre ni ciqomi na kena sala vou ko ya; d. na veika edatou cakava ena sega ni na kilai levu sara baleta ni sa dua tale nai lawalawa sa veisisivi kei kedatou. c. sa bibi taudua ni Kalou ga e nona na lewa ni cakacaka ni veivakabulai [God alone has the monopoly of salvation]. II. Sa vakamatatataka ko Jisu na tikina oqo ena Maciu 12:30 “*O koya sa sega ni totaki au sa to tani...*” kei na leseni oqo ena tikina e 40; sa kenai balebale ni sega na tu e loma [neutral], sa kaya ga ko Jisu mo ciqoma se kua ni ciqoma, totaka se kua ni totaka, kua ga na lomalomarua se tu e loma! [raica na Vakatakila 3:14ff]. Sa okati kina me ka bibi na nomu vagunuva e dua e karamaca ka lako yani ki na nomu vale ena nona tukuni Jisu voli. III. Sa sema vata kina na tikina e 41, 42 baleta na veika ko vakayacora vua e dua na ‘lalai,’ tamata wale se lolovira ko sa vakayacora vei Jisu [wilika na Vakatekivu 18:1ff; Iperiu 13:2]. Ia kevaka ko vakacala e dua vei ira na lalai oqo, ko sai valavalaca kina. Nai totogi ni vesu ena domo na vatu qali; e vatu levu, bibi ka dau qaqi kina na sila, witi ka ra kila vinaka na veivuvale, sa macala ga kina na mate ke vesu e domonu ka vakalutudrumutaki ena wasaliwa titobu. Sa dodonu meda raici keda se ilovi keda enai vakarau nei Karisito, me da yavutaki ena loloma [raica I Koronica 13] ka sega enai vakarau vakatamata. IV. Na veitikina ka tarava 43ff [raica talega na Maciu 5:29; 18:8] sa sega ni kenai balebale mo musuka, biuta laivi na tiki ni yagomu sa vakacalai iko, ia me liu ka vakadeitaka sara na veika ko gadreva mo rawata ena nomu bula [goal in life]; ni ko gu mo rawata ko ya ko na biuta laivi kina na veika eso ko dau taleitaka, lomana se ko sa matau kina se dua na ka ‘dau vesu mona’: me levu cake na gauna vakayagataki vakavuku, vakavinaka, sa kenai balebale ena biu laivi se vakalailaitaki na veika e vakaleqa na bula se kania na gauna me vaka e kaya na Daunisere MHB vaViti 360 “*...gunu wale veimau tiko, vakaoti gauna mai, sega tu na toro cake ena sala ca koya, vu ni noda lutu sobu, bula gogo madua*”. Me vagolei na gauna ena vuvale: veiqaravi, veikauwaitaki, ena vuli, ena wili VT, masumasu, veiqaravi raraba; vagolei nai lavo ki na dua na vanua e veivuke kina, vua e

dravudravua, sega na medra, sega na kedra, soqosoqo ni veivukei se ki na lotu. IV. Tikina **48-50** eso na vosa vakaibalebale dredre: Tikina 48, sa vakaraitaka ga na veika e vakayacora nai valavalaca ena bula oqo kei na bula sa bera mai. Vei ira na Jiu na bukawaqa kei na baca [worms] sa baleta na rarawa tawa mudu sa ka rerevaki ke sega ni muri na Vosa ni Kalou! Oqo na vosa vakaiyaloyalo ni sovasova ni benu mai Jerusalemi [Gehenna], ka waqa tu kina na buka sega ni boko, kei na baca [ulo] era kania na benu vuca. Nai yaloyalo ni nona bula e dua na tamata muri lomana ga ka vakanadakuya na Kalou sa mai vakaraitaka ko Jisu. V. **Na tikina 49-50** sa baleta na masima ka ni ko keda kece eda kila na yaga ni masima ena noda bula; sa vosa talega vakaiyaloyalo: Oi keda na tamata vakabauta eda sa masima: a. Meda dau vakananuma na Nona dina na Kalou me vaka ena Nona veiyalayalati ka vakayagataki kina na masima ena vakacaboisoro [Vunau ni Soro 2:13]. b. Me duatani nai vakarau ni noda bula mai na bula e vuravura, me kua ni dradraluka se veilaroi, meda masima ka veivakatuituinataki, ko ya *me vakaisaluwakitaki na bula ena loloma, dina, dodonu kei na savasava va-Karisito* [Maciu 5:13]. c. Meda valuta na veika e vakarusa na bula se vakaboicataka na bula, me vakaga na masima e maroroya na lewe ni manumanu mai na kena boica se ca [preservative]. Nida vakayalia na tuituina oqo, ko ya na loloma ni Kalou e vuravura, sa na tawa yaga kina noda bula.

3. Na Sala ni Vuli Vola Tabu [Bible Study Methods] mo rai kina; na sala ni vakadewataki ni vosa [exegesis]:A. Ni soli mai na lesoni se tikina mo wilika: wilika sara, oti qai wilika nai talanoa ni bera na lesoni, tarava nai talanoa ni oti na lesoni ko ya [context]. B. Tovolea mo kila toka nai naki ni kena volai nai vola koya; me vakataki Joni 20:30-31.C. Wilika tale na lesoni ka toqa na vosa kei na vakasama bibi e lauti iko? D. Ko raica rawa e dua na vakasama e buwawa ka sega ni macala vinaka, raica tale ka wilika na kena vakadewa vakavavalagi, kena e rawarawa? E. Raica tale na tikina enai Vola Tabu e rawa ni vakamacalataka na vakasama ko raica tiko, me vaka ena veivola tale eso enai Vola Tabu.Vakayagataka e so na taro ena vosa: A cava [what]? Gauna cava e volai kina se cavuti kina na vosa [when]? A cava na vuna [why]? Caka/yaco/rawa vaka evei [how]? F. Raica na “a” “b” “c” lalai enai Vola Tabu vakaidusidusi ka tukuna na vanua mo wilika tale me vakamatatataka na tikina ko wilika tiko; na references se foot/end notes. Indexes enai VT Vakavavalagi. G. Dikeva na vakayagataki ni gauna [tenses]: “Au a lako!” [past], “au sa lako!” [present] kei “au na lako!” [future]? I. Raica rawa e so na vakasama vou? [Goleva na veitikina ena lesoni ni kua? Se dua ga na tikina] J. Mo nanuma tiko ni ko wilika tiko e dua nai vola ka volai ena 2000 vakacaca na yabaki sa oti, mo vakasamataka na i tuvatuva ni vanua [geography], nai tovo ni bula, [culture and traditions], na veika e yaco ena gauna koya [history], kei nai vakarau ni nodra volavola [literature].K.Ia sa dei tu ni oqo na vosa ni Kalou, e vosa bula [Ipiriu 4:12]. Mo masulaka ka nuitaka na Kalou ena nomu vukei ni sereki ni vosa.L. Sa kena gauna oqo mo tovolea ke ko gadreva me toso cake tikoga na nomu kila na i Vola Tabu , mo tekivu vakavolia e so nai vola ka rawa me vukei iko. Eso nai Vola Tabu sa tu vata kei na kenai vakamacala [Commentary] se Dictionary of the Bible kei na nomu Dauwilika wasoma na Taro enai vola ni Sere vakaviti sa no kina na yavu ni noda vakabauta kei na cioloji ni lotu. M.Na kena i otioi mo qai taroga na taro: A cava e da vulica rawa mai nai talanoa oqo? Se A cava na kenai balebale vei au/kena yaga vei au ena noqu i tutu vakatamata, vakalotu vakarisito, etc. se cava na kenai balebale /yaga ki nai vavakoso? N.Kua ni rawai sara ena muria nai kalawa e soli yani enai vola baleta ni na tubu mai eso na vakasama e vakavotuya na Yalo Tabu, me golevi sara koya.

 VEIKAUWAITAKI A cava meda cakava me sureti kina ko ira era sega ni lewe ni lotu? E dua e da nanuma meda sikovi koya? A cava tale e rawa ni vakayacori?

Jovili kei Lisa Meo